

1	2	3	4	5	6	7	8
7.	перфоманс /	46,4 %	0 %	40,9 %	55,6 %	72,7 %	25 %
	перфоменс /	14,3 %	0 %	36,4 %	12,5 %	0 %	0 %
	перфаманс /	25 %	0 %	9,1 %	0 %	9,1 %	0 %
	перформанс (performence)	14,3 %	50 %	13,6 %	33,3 %	18,2 %	100 %
8.	сандвіч / сэндвіч (sandwitch)	7,1 %	0 %	9,1 %	0 %	0 %	0 %
		92,9 %	15,4 %	90,9 %	15 %	100 %	9,1 %
9.	сетэр / сэтэр (setter)	25 %	14,3 %	40,9 %	66,7 %	18,2 %	50 %
		75 %	4,8 %	59,1 %	0 %	81,8 %	0 %

Таким образом, можно сделать вывод, что в основном влияние русского языка проявляется в выборе вариантов написания, в которых английские звуки, соответствующие белорусскому [э], передаются через гласную букву *e*, что характерно русскому языку. Однако, следует отметить приверженность носителей языка к написанию слов с гласной *э*, передающей звук [э].

Н. П. Старавойтава

Мінск (Беларусь)

АДМЕТНАСЦЬ БЕЛАРУСКІХ ПРОЗВІШЧАЎ: ЭТЫМАЛОГІЯ, ТЭРЫТАРЫЯЛЬНАЯ ДЫФЕРЭНЦЫЯЦЫЯ І РУСКА-БЕЛАРУСКАЯ ІНТЭРФЕРЭНЦЫЯ

*Але ж быў час, мілья мае браткі беларусы,
калі пазнавалі па імені і нас, грэшных.*

Ул. Караткевіч

Сапраўды, “у кожнага народа свае імёны” (Ул. Караткевіч). Згодна з фанетычнымі асаблівасцямі мовы пэўнага народа, імёны яго прадстаўнікоў набывалі цягам часу адметныя асаблівасці. Па імені мы можам вызначыць не толькі прыналежнасць чалавека да пэўнай нацыі, але і час, у якім той чалавек жыў. Напрыклад: бел. Ян (Янка, Ясь, Яська, Янак), рус. Иван, ст.-рус. Іаан, укр. Іванко, малд. Іону, літ. Яніс, груз. Вано, польск. Януш (Янек), чэш. Янаш, балг. Івонка (жан.), ням. Ёхан, ст.-ням. Іаган, анг. Джон, фр. Жан, іт. Джавані, ісп. Хуан і г. д. Як і імёны, прозвішчы таксама могуць выявіць паходжанне чалавека: фр. Лавуазье, анг. Макалістар, ням. Абіхт, іт. Чэлентана, літ. Райніс, Адамкус, груз. Сіманашвілі, Кіладзэ, арм. Аванесян, малд. Ратару, чэш. Новак, Вондрачак; сярод найбліжэйшых суседзяў — літ. Акуліс, польск. Акульскі, рус. Акулія, укр. Акуленка. Тыпова беларускае прозвішча — Акуліч. Акрамя таго, нашым прозвішчам уласцівая і т. зв. тэрытарыяльная дыферэнцыяцыя. Таму, агульная таксаномія беларускіх прозвішчаў можа выглядаць наступным чынам:

1. *Тыпова беларускія прозвішчы* — з суфіксам *-іч*: Багдановіч, Міцкевіч, Луцкевіч, Луцэвіч, Марцінкевіч, Вагушэвіч, Гілевіч. Падобныя прозвішчы маюць адно толькі сербы, але іх адрознівае карань: Мілошавіч, Павіч, Стаянавіч. Яўрэйскія прозвішчы кшталту Абрамовіч, Рабіновіч утварыліся ўжо на беларускім гронце і іхні карань таксама паказальны: Абрам, рабін. Такія прозвішчы беларусаў утвараліся па аналогіі з найменнямі прабеларускіх плямёнаў крывічоў, дрыгавічоў і радзімічаў. Яны займаюць 30 — 35 % ад усіх беларускіх прозвішчаў і азначаюць род і яго бацькаўшчыну, напрыклад: з роду Смалы — Смолічы. І гэтак жа — Бялынічы, Ігнацічы, Кухцічы ды іншыя. Але не трэба блытаць беларускія прозвішчы на *-іч* з рускімі імёнамі па-бацьку, што да часоў расійскай рэкрутчыны на Беларусі масава не ўжываліся: яны ўзніклі і ўсталяваліся толькі ў XVIII — XIX стст.

2. *Тэрытарыяльна дыферэнцыяваныя беларускія прозвішчы* — Лемяшонак, Мікалаёнак (*Віленшчына і Віцебшчына*); Кухарчук, Міхалюк, Лазарук, Панасюк (*Палессе*) і Кутняк, Смаляк, Марцінчык, Лаўрусік (часцей: сын Міколы, Міхала, Лаўруса), а таксама Шыманец, Круглец, Варанец і Клышка, Саўка, Крайко, Бычко (*сустракаюцца па ўсёй тэрыторыі Беларусі*); Красней, Палей, Хвалей (*сустракаюцца пераважна на поўдні Беларусі*); Хвядчэня, Майсея (дзціца Хведара, Майсея: *Случчына, Капыльшчына*). Яны не такія даўнія, як прозвішчы I катэгорыі, але шырокараспаўсюджаныя: 25 — 30 %. Утвораныя з дапамогай памяншальна-ласкальных суфіксаў. Некаторыя з іх (асабліва тыя, што не маюць дакладнай лакалізацыі) сустракаюцца і ў іншых славянаў.

3. *Беларускія адпрадметныя прозвішчы* (10 — 12 %): Верас, Вярба (флора), Журавель, Лось (фауна), Балота, Пушча (навакольны рэльеф), Верашчака, Крупеня (ежа), Абух, Ліхтар (артэфакты), Валун, Смала (прыродныя прадметы), Ліцвін, Лях (нацыянальнасці), Гром, Зімка (прыродныя з'явы), Барада, Лыч (часткі цела чалавека і жывёл), Бондар, Ганчар (прафесіі), Сваяк, Цётка (сваяцтвы), Войт, Казак (сацыяльны стан чалавека), Каляда, Сёмуха (святы), Барыс, Гардзей (патронімы — прозвішчы, утвораныя ад імёнаў) [1, с. 147], Пароцька, Лянуцька, Забудзька, Будзька, Сапуцька (Сапёлка), Родзька, Ходзька, Хоцька (разнастайныя ўласцівасці). Вельмі простыя прозвішчы з часам “упрыгожваліся” (не без уплыву рускай мовы): Жук-Грышкевіч, Рак-Міхайлоўскі, Лапата-Загорскі. Рабілася гэта і па аналогіі са шляхецкімі прозвішчамі, у якіх I частка (прыдомак) азначала прыналежнасць да пэўнага герба: Руж-Ружанец, Гром-Грымайла, Дуж-Душэўскі.

4. *Прозвішчы нашых суседзяў*: Дамброўскі, Ліпскі (*Гарадзеншчына*). Іх у нас 12 % і азначаюць яны мясцовасць: Залескі, Зарэцкі), Бардулін, Лужын, Цітоў (*Магілёўшчына*). Іх у нас 15 — 20 % і азначаюць яны прыналежнасць, адказваючы на пытанне *чый?*), Бандарэнка (*усе народы, якія сяліліся па Дняпры*).

5. *Балцкія прозвішчы*: Рымша, Рагойша, Камейша, Прокша, Мікса, Лукша, Кірша; Гудойць, Шукелойць; Грымайла, Дзюбайла, Самойла, Міхайла, Ягайла, Скіргайла ці Гедвіла, Сурвіла (*некаторыя па-*

ходзяць ад імёнаў і маюць павелічальнае значэнне); Мальдзіс, Гуліс, Луйгас.

У XIX ст., пасля здушэння незалежніцкіх паўстанняў 1830 — 1831 гг. і 1863 — 1864 гг., беларускія прозвішчы (як і мова наогул) зазналі самую моцную, татальную русіфікацыю: адмысловыя, маляўнічыя, яны замяняліся па шаблоне, не захоўваючы ўласнага аблічча і сэнсу (Цярэшка — Церахаў, Сакалёнак / Сакол — Сокалаў, Лянуцька — Лянуеў, Федаровіч — Фёдараў), быццам гэта больш прыгожа і слушна. У прозвішчах мяняліся націскі (Сасна — Сосна, Мякінка — Мекінко, Юшка — Юшко, Казёл — Козел), узнікалі падоўжаныя зычныя (Шыла — Шылло, Раса — Росса, Вус — Усс), а часам, яны нават перакладаліся, што ўвогуле недапушчальна (Відук — Макоўскі, Хорт — Барзоў, Сцепанёнак — Сцяпашын)! Было падчышчана ўсё, што толькі паддавалася рускамоўнай адаптацыі. *Вось так і ўзніклі на Беларусі тыпова рускія* (і, дарэчы, балгарскія) *прозвішчы на -оў, ёў, -еў, -аў, -ін, -ын*. Сустрэкаюцца сярод беларускіх і *сібірскія прозвішчы*: Сядых, Чарных (ты чых?). Аднак нягледзячы на падчас імператарыўны характар узнікнення рускамоўных прозвішчаў, яны асягнулі, як ужо згадвалася, не больш як 15 — 20 % ад усіх беларускіх.

Акрамя таго, беларускія прозвішчы, як візітоўка ці як пашпарт, могуць выявіць наш радавод (*Татаураў*: ад слова “татаур” — від шырокага пояса, кшталту случкага; магчыма, продкі чалавека з такім прозвішчам займаліся вырабам падобных паясоў) альбо ахарактарызаваць носьбіта (*Шахрай*: махляр). Этымалогія большасці беларускіх прозвішчаў даволі празрыстая: Гілевіч (гіль — рус. снегирь), Паплаўскі (поплаў — рус. заливной луг), Дакука (рус. забота, печаль, горе), Клявец (рус. молоток для отбивки кос).

Пры гаворцы пра адметнасць беларускіх нацыянальных прозвішчаў нельга не прыгадаць і іх шлюбнай градацыі. Напрыклад (узор падаецца разам з імем па-бацьку), нежанатага сына **Васіля Міхневіча** клікалі **Пётра Васілёнак Міхневічык** альбо **Міхнеўчык** (як і па прафесіі бацькі — бандарчык), а жанатага — **Пётра Васілёнак Міхневіч** (радавое прозвішча хлопец спадкаваў толькі тады, калі рабіўся галавой уласнай сям’і); незамужнюю дачку **Васіля Міхневіча** клікалі **Ганна Васілянка Міхневічанка** (як і па прафесіі бацькі — бандароўна), а замужнюю — паводле прозвішча яе мужа (напрыклад Апанасовіча): **Ганна Васілянка Апанасовічыха** (як па імені ці прафесіі мужа — Лявоніха, бандарыха). На Беларусі былі распаўсюджаныя суфіксы: -онак, -ёнак; -анок, -янок; -анка, -янка, -ышка, -ішка. Імёны па-бацьку з такімі суфіксамі на этапе русіфікацыі перайшлі ў разрад прозвішчаў (Васілёнак, Міхалёнак ці Міхалок, Антанёнак). А вось суфіксы -оў, -еў і -ін, -ын абазначалі толькі прыналежнасць: Пётра — Васілёў сын. Дарэчы, у некаторых іншых мовах (да прыкладу, у сучаснай літоўскай) падобная адпаведнасць прозвішча жонкі ці дачкі прозвішчу мужа ці бацькі захавалася як літаратурная норма да нашага часу: Adomaitis (Адамовіч) — Adomaitiene (Адамовічыха / Адамовічыва) — Adomaityte (Адамавічанка).

Такім парадкам, нягледзячы на досыць высокі працэнт руска-беларускай інтэрферэнцыі нашых антрапонімаў (у дадзеным выпадку — прозвішчаў), іх нацыянальная адмысловасць актыўна функцыянуе і на сучасным этапе.

А.П. Занкавіч
Мінск (Беларусь)

ТЭХНІЧНАЯ ТЭРМІНАЛОГІЯ ВА ўМОВАХ БІЛІНГВІЗМУ

Асноўная прычына, якая ўплывае на ўзнікненне двухмоўя ўвогуле і тэрміналагічнага двухмоўя ў прыватнасці, — гэта перш за ўсё паралельнае выкарыстанне дзвюх моў у спецыяльных сферах зносін. Характар уплыву залежыць ад таго, якое становішча займае адна мова адносна другой. Узровень распрацаванасці нацыянальнай тэрміналогіі ў значнай ступені залежыць ад развіцця навукі і тэхнікі, а таксама ад выкарыстання нацыянальнай мовы ў навукова-тэхнічнай сферы.

Страта тэрмінаў на нацыянальнай аснове абумоўлена тым, што ў вуснай форме часцей ужываюцца тэрміны з рускай мовы ў сувязі з невыкарыстаннем беларускай у вышэйшых тэхнічных навучальных установах і ПТВ, невялікай колькасцю навукова-тэхнічнай літаратуры на нацыянальнай мове.

Разам з названымі вышэй агульнымі прычынамі знешнелінгвістычнага характару на змяншэнне тэрмінаў на нацыянальнай аснове дзейнічаюць і чыста лінгвістычныя фактары. Назіраецца тэндэнцыя да пурызму, якая асабліва ярка праяўлялася ў 20-я гады XX стагоддзя. Імкненне ачысціць мову ад іншамовных слоў і выразаў, не дапусціць у яе запазычаную лексіку ў тэрміналогіі 20-х гадоў адначалі многія даследчыкі. У прыватнасці, В.П. Красней пісаў: “...На практыцы аказалася, што прыцып арыентацыі на ўласныя моўныя рэсурсы нярэдка перарастаў у прыцып выключнага выкарыстання гэтых рэсурсаў, у выніку чаго:

- 1) у склад тэрміналогіі ўводзіліся вузкадыялектныя словы;
- 2) ствараліся штучныя неалагізмы;
- 3) прапаноўваліся няўдалыя пераклады тэрмінаў інтэрнацыянальнага характару, і ім аддавалася перавага;
- 4) замяняліся асобныя тэрміны, калі іх выкарыстанне тлумачылася ўплывам рускай мовы.

Падобная практыка прывяла ў 20-х гадах да праяўлення пурыстычнай тэндэнцыі ў тэрмінатворчасці”.

У наш час аўтары тэрміналагічных слоўнікаў таксама пачалі ўводзіць у склад тэрміналогіі вузкадыялектныя словы, ствараць штучныя неалагізмы. Толькі калі ў 20-я гады вучоныя імкнуліся надаць мове навукі і тэхнікі своеасаблівы, нацыянальны характар, праўда, не зусім апраўдана, то цяпер пурыстычная тэндэнцыя праявілася галоўным чынам у тым, што з тэрмінасістэм выключаліся тэрміны, агульныя для беларускай і рускай моў: назіраецца адмежаванне ад рускай мовы, якая ў